

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Lokaal of nationaal? Het lokale karakter van de gemeenteraadsverkiezingen in Nederlandse gemeenten

Anker, H.; Gilsing, R.

Citation

Anker, H., & Gilsing, R. (1994). Boekbespreking van: Lokaal of nationaal? Het lokale karakter van de gemeenteraadsverkiezingen in Nederlandse gemeenten. *Acta Politica*, 29: 1994(1), 101-105. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3450255>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3450255>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

approaches is best, but that shows that the data set based on expert survey is indeed an appropriate instrument to control for many of the underlying assumptions of the contested models of government formation, and that it allows for a more comprehensive and robust test of many of these approaches. The crucial question with respect to this type of data-collection is then whether or not the data-set, together with the theoretically guided research strategy constitute indeed the proper method to conduct comparative research of party systems in parliamentary democracies.

At various places Laver and Hunt warn the reader to be prudent with the data they have collected and presented. For, on the one hand, their validity is difficult to corroborate, and, on the other, the data they provide to meet theoretical demands are still rather unsophisticated. Apart from the fact that such warnings are honest and needed, it remains to be seen whether the authors' claim to have found a way to bridge the gap between sophisticated theorizing and poor and incomplete data is warranted. Hence, we should ask ourselves whether or not the means, i.e. expert survey, serves the end, i.e. the testing of sophisticated theories by means of an adequate data-set. According to the authors expert surveys are a better instrument than, for instance, data based on contents analysis or on expenditure flows. However, one wonders whether this is true or not. For, first of all, expert surveys are based on *personal* views and are ultimately nothing more (or less) than 'hear-say evidence'. Secondly, they suffer from the fact that they are collected at *one point in time*, hence under historically specific circumstances (e.g.: would Italian experts fill out their questionnaires today in exactly the same way as they did around 1987?). Of course, this is the eternal problem of Scylla and Charybdis, and I agree with Laver and Hunt that to possess some well-documented and structured data is better than relying purely on (more or less) calculated guesses or on conventional wisdom.

Nevertheless, I take issue with their claim that it is the best way to go. Data based on policy-documents and expenditure flows both have strong points in their favour. They allow for a data-set over various points in time and they can be reconstructed to examine the party positions of *all* parties, if one wishes to do so. For instance, policy programmes of opposition parties can be recalculated in terms of relative importance of policy domains in terms of counterfactual public expenditure flows. Alternatively, issues not yet taken into account in the Manifesto Research project at the present time can be investigated (provided the money and manpower is available). Furthermore, there is less room for bias because of the relative 'objective' status of these data. When all is said and done, it seems a better way to attempt to *combine* the different strategies to collect the appropriate data, than to adopt only one of these. In addition, this would allow for more extensive checks on (face) validity and reliability of the data at hand.

A second point of concern is the *comparability* of the data gathered. Although the authors make clear that we ought to be prudent with drawing conclusions as if these were genuinely comparative, they attempt at the same time to reach such conclusions. Actually, I do not blame them for trying to do so, but I wish to emphasize that the data are based on *country*-surveys (which has a methodolo-

gical advantage, in that the experts probably have not aired contaminated views based on comparative knowledge). This means that the transformation of the data into weighted means and relative measures of distances remain nationally based ones. It would need further steps of data-transformation to turn them into truly comparative variables (but, as Laver and Hunt urge the readers, we should roll up our sleeves and start doing this ourselves, as they report most of the raw data in full). However, there are limits to this solution: the data are by and large *actor-oriented* (parties, leaders, governments, electorates). In order to analyse in more detail a number of the more sophisticated theories, such as the ones on parties as rational actors, on parties in government or in forming one, we need to elaborate the *institutional* room for manoeuvre both in a specific system under review as well as in comparative perspective. It remains to be seen to what extent this is possible by means of these data.

All in all, it can be concluded that, notwithstanding the above criticisms, Laver and Hunt have done a tremendous job in: 1) pointing out the weakness of the relation between (comparative) political theory and (cross-national) data available; 2) convincing their readership that the development of more imaginative research designs is necessary; and 3) presenting in a very lucid and extensive fashion the relevant theories and the research strategies used in relation to the data gathered. All comparativists interested in democratic politics, especially those interested in studying the working of party systems, should study this book, and, whether they agree with its contents or not, their research is bound to profit from it.

J.E. Keman

M.F.J. van Tilburg, **Lokaal of Nationaal? Het lokale karakter van de gemeenteraadsverkiezingen in Nederlandse gemeenten (1974-1990)**. VNG Uitgeverij, 's-Gravenhage, 1993.

Verkiezingen voor de Tweede Kamer worden met enige regelmaat aangeduid als verkiezingen van de eerste orde, terwijl verkiezingen voor de Gemeenteraad, Provinciale Staten, en het Europese Parlement bekend staan als verkiezingen van de tweede orde. Een belangrijke vraag die een groeiend aantal politicologen bezighoudt, is die naar het specifieke gemeentelijke, provinciale, of Europese karakter van deze tweede-ordeverkiezingen. Volgens velen zou de Nederlandse kiezer, voor zover deze het sowieso nog de moeite waard vindt om de gang naar de stembus te maken, zich overwegend laten leiden door nationale overwegingen. Dit alles zou een verzwakking inhouden van het specifieke gemeentelijke, provinciale, of Europese karakter van tweede-ordeverkiezingen. Op zijn beurt zou dit een aantasting vormen van het mandaat van de voor de betreffende raden gekozen politici, en daarmee van het functioneren van de gemeentelijke, provinciale en Europese democratie.

Tegen deze achtergrond is Van Tilburgs dissertatie met de ambitieuze titel

Lokaal of Nationaal? op voorhand van groot belang. Van Tilburg stelt zichzelf ten doel te bepalen in hoeverre gemeenteraadsverkiezingen een eigen lokaal karakter dragen en tracht daarmee een bijdrage aan de zojuist beschreven discussie te leveren. Van Tilburg richt zijn onderzoek op partijkeuze en beperkt zijn analyse tot de periode 1974-1990. Het besluit om al dan niet te gaan stemmen vormt (helaas) geen onderdeel van het onderzoek.

Van Tilburg benadert zijn onderzoeksvraag vanuit drie invalshoeken, waarbij telkens het onderscheid tussen het 'nationale' en het 'lokale' centraal staat: deelname en resultaten van lokale lijsten, analyse van verkiezingsuitslagen en (individueel) kiezersonderzoek. Deze drie invalshoeken vormen elk een eigen deel in het boek.

In het eerste deel komt het verschijnsel lokale lijsten aan de orde. Daarbij hanteert de auteur een (enigszins gekunsteld) onderscheid tussen enerzijds de *deelname* van lokale lijsten, en anderzijds de *omvang van de electorale aanhang* van deze lijsten. Voor beide factoren blijkt er sprake te zijn van een achteruitgang in de periode 1974-1990. Naar aanleiding van deze trends spreekt Van Tilburg in navolging van Dittrichs dissertatie uit 1978 over de 'delokalisering' en 'nationalisering' van lokale verkiezingen.

In het tweede deel worden de uitslagen van lokale verkiezingen geanalyseerd. Van Tilburg vergelijkt daarin per gemeente de uitslagen van lokale en niet-lokale (in dit geval Provinciale Staten en Tweede Kamer) verkiezingen. Daarbij beperkt hij de analyse tot de PvdA, het CDA, en de VVD. In dit deel gaat de auteur uit van een (wederom enigszins geforceerd aandoend) onderscheid in termen van de (*absolute*) *hoogte* van de door partijen behaalde stempercentages en de *ontwikkeling* daarin gedurende de periode 1974-1990. Beide aspecten worden zeer uitgebreid geanalyseerd. Van Tilburg let daarbij op de samenhang tussen de uitslagen op opeenvolgende tijdstippen en tracht daarnaast te komen tot een maat die geacht wordt een indicatie te geven van de 'absolute' en 'relatieve' omvang van de 'lokale factor.' De conclusie luidt dat in de periode 1974-1990 weliswaar sprake is geweest van specifiek 'lokale factoren' (bedoeld wordt: effecten) bij gemeenteraadsverkiezingen, maar dat deze effecten gering in omvang zijn. Voor zover er sprake is van lokale effecten, blijken deze vooral samen te hangen met de aanwezigheid van lokale lijsten.

In het derde deel maakt Van Tilburg gebruik van lokaal kiezersonderzoek. Het grootste deel van de kiezers heeft bij lokale verkiezingen dezelfde partijvoorkeur als bij niet-lokale verkiezingen en uit de antwoorden op open vragen blijkt dat de invloed van nationale overwegingen op de partijkeuze in de regel groter is dan die van lokale overwegingen. Hoewel Van Tilburg opmerkt dat de betrokkenheid van kiezers bij de lokale politiek buiten zijn probleemstelling valt, kan hij toch de verleiding niet weerstaan om de lezer te vergasten op een 'extra' hoofdstuk over dit onderwerp. Na een 'grande parade' van allerlei mogelijke politieke factoren (opkomst, politieke participatie, kennis van politici, politiek zelfvertrouwen, en nog veel meer), concludeert Van Tilburg dat de lokale politieke betrokkenheid geringer is dan de nationale politieke betrokkenheid.

In het afsluitende deel komt Van Tilburg tot de slotconclusie 'dat er slechts in

geringe mate gesproken kan worden van een eigenstandig lokaal kiesgedrag bij de gemeenteraadsverkiezingen in de periode 1974-1990' (p. 199).

Van Tilburgs slotconclusie is nogal algemeen van karakter en mede daardoor weinig verrassend. Dat is jammer, omdat met een beter doordachte onderzoeksopzet duidelijk meer bereikt had kunnen worden. Van Tilburg heeft zich een ijverig onderzoeker betoond, hetgeen onder meer blijkt uit de maar liefst 110 tabellen (exclusief de 20 tabellen in de appendices) die in zijn boek zijn opgenomen. Tegelijk weerspiegelt dit grote aantal de moeite die de auteur heeft gehad om hoofd- en bijzaken van elkaar te scheiden. Dit is voornamelijk het gevolg van een onvoldoende uitgewerkt theoretisch kader, waardoor het de auteur heeft ontbroken aan criteria waartegen de (ir)relevantie van bepaalde zaken kan worden afgemeten. Dit probleem tekent zich eigenlijk al af in het prille begin van het boek waar onvoldoende duidelijk wordt gemaakt wat nu precies moet worden verstaan onder het 'lokale karakter' van gemeenteraadsverkiezingen. Voor zover het 'lokale' nader gepreciseerd wordt, gebeurt dat vrijwel uitsluitend in operationele termen (lokale lijsten versus nationale lijsten, enzovoort), waardoor de lezer zich met enige regelmaat voor de vraag geplaatst ziet waar het nu eigenlijk over gaat.

In plaats daarvan wekt de auteur de indruk te snel aan het werk te zijn getogen, zonder zich voldoende af te vragen om welke inhoudelijke vraag het nu precies in de hoofdstukken draait, welke theoretische concepten aan de orde zijn, welke operationalisaties daarvoor voorhanden zijn, hoe het gesteld is met de validiteit en betrouwbaarheid van die operationalisaties en op welke wijze de analyse het beste kan worden ingericht. Het gevolg is dat zo'n beetje alles met alles wordt verbonden en dat het grotendeels aan de lezer zelf wordt overgelaten om de talloze stukjes empirische informatie te beoordelen op hun relevantie en zodanig te combineren dat er meer zicht ontstaat op de mate waarin gemeenteraadsverkiezingen een eigen lokaal karakter bezitten. Natuurlijk, het kan heel belangrijk zijn om te weten hoe, om een willekeurig voorbeeld te noemen, de omvang van gemeenten samenhangt met het percentage kiezers dat niet de mogelijkheid had op een lokale of op een nationale lijst te stemmen (tabel 3.13), maar in een dergelijk geval mag wel van de auteur worden verwacht dat deze aangeeft waarom de gepresenteerde informatie van belang is, en hoe deze begrepen moet worden in het licht van de algemene probleemstelling van het onderzoek.

Meer reflectie had ook het tweede deel van het boek, dat over uitslagenonderzoek, naar een hoger plan kunnen brengen. Van Tilburg behelpt zich daarin met een verzameling correlatiecoëfficiënten, die zijn berekend over de uitslagen tussen lokale en niet-lokale verkiezingen op ongeveer hetzelfde tijdstip en waarvan ook hijzelf moet constateren dat de interpretatie niet altijd even helder is. Daar waar de 'absolute lokale factor' wordt geïntroduceerd (later 'lokale factor' genoemd, daarmee aanleiding gevend tot de nodige begripsverwarring), wordt het wel heel lastig om de auteur nog te volgen. Dit alles had voorkomen kunnen worden als de auteur zou hebben besloten om een ruimere selectie uit de beschikbare literatuur te maken. Verwijzingen naar de internationale literatuur

zijn schaars, terwijl die toch de nodige aanknopingspunten had kunnen bieden om de analyse helderder, eleganter, beknopter en overtuigender uit te kunnen voeren. In dit opzicht kan onder meer worden gedacht aan de bekende variantie-decompositiemethode van Stokes. Deze procedure maakt het mogelijk om aan te geven welk percentage van de variantie in verkiezingsuitslagen voor een partij toegeschreven dient te worden aan lokale factoren en welk percentage aan landelijke factoren. Een dergelijke methode werd onlangs nog gehanteerd in het door Van Tilburg geciteerde onderzoek van Van der Eijk en Visser (1992) in het kader van een analyse van het provinciale karakter van de uitslagen van verkiezingen voor de Provinciale Staten van 1991.

Hantering van het door Stokes ontwikkelde instrumentarium had Van Tilburg niet alleen in staat gesteld om een groot aantal tabellen weg te laten, maar ook om veel preciezer dan nu het geval is aan te geven hoeveel van de variantie in verkiezingsuitslagen toegeschreven kan worden aan een nationale en hoeveel aan een lokale component. Daarmee had zijn slotconclusie over het nationale karakter van gemeenteraadsverkiezingen aanzienlijk kunnen worden aangescherpt.

Met behulp van uitslagenonderzoek kunnen alleen uitspraken worden gedaan op geaggregeerd nivo. Voor een beter inzicht in de mate waarin individuele kiezers zich bij het uitbrengen van hun stem laten leiden door lokale factoren, zijn individuele gegevens nodig in plaats van uitslagen. Probleem hierbij, zoals Van Tilburg terecht opmerkt, is dat onderzoek naar gemeenteraadsverkiezingen niet een zelfde soort voorziening kent als het Nationaal Kiezersonderzoek (NKO) bij het onderzoek naar Tweede-Kamerverkiezingen. Als gevolg hiervan heeft de auteur een indrukwekkende hoeveel werk moeten verzetten om een groot aantal her en der verrichte enquête-onderzoeken bijeen te brengen.

Toch roepen ook deze werkzaamheden de nodige vraagtekens op. Afgaand op de titel van het boek – Lokaal of nationaal? – lijkt het primaat van de probleemstelling bij de vraag naar het vermeende nationale karakter van gemeenteraadsverkiezingen te liggen en minder bij een historische schets van de periode 1974-1990. Het had dan ook voor de hand gelegen dat de auteur dieper zou zijn ingegaan op (bij voorbeeld) de data uit het NKO'86, dat gegevens bevat over het gedrag bij zowel de gemeenteraadsverkiezingen als de Tweede-Kamerverkiezingen van 1986. Daarnaast had het niet ondenkbaar geweest als Van Tilburg, in 1987 begonnen met zijn onderzoek, zelf bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1990 enige dataverzameling zou hebben gepleegd.

Bij een eventuele analyse van de gegevens uit het NKO'86 zou Van Tilburg expliciet uit hebben kunnen gaan van het overwegend nationale karakter van gemeenteraadsverkiezingen door ze op te vatten als tweede-ordeverkiezingen. Daarmee zou hij aansluiting hebben verkregen met de literatuur op dit gebied, waaruit een aantal interessante en (op basis van het NKO'86) toetsbare hypothesen had kunnen worden afgeleid. Door de berekening van tweede-orde (netto gevolg van individuele verschillen in partijkeuze tussen de eerste en tweede-ordeverkiezing) en opkomst-effecten (netto gevolg van individuele verschillen in opkomst tussen beide typen verkiezingen) had dan een gedetailleer-

der inzicht dan nu kunnen worden verkregen in de omvang, richting, en aard van de lokale component van de uitslagen van gemeenteraadsverkiezingen. Beschouwd vanuit deze invalshoek, bevat een aantal van de door Van Tilburg gepresenteerde tabellen duidelijke aanwijzingen voor relatief omvangrijke tweede-orde-effecten (zie o.a. tabel 2 in bijlage 5). Dergelijke effecten hadden eventueel verder kunnen worden 'ingekleurd' op basis van in 1990 verzameld data-materiaal.

Na deze kritische kanttekeningen is het misschien gemakkelijk om de verdiensten van dit proefschrift over het hoofd te zien. Met name Van Tilburgs uitgebreide onderzoek naar lokale lijsten biedt een nuttig overzicht van dit aspect van de lokale politieke cultuur in Nederland. Daarnaast vormt het door hem gemaakte overzicht van data met betrekking tot lokaal kiesgedrag een handzame bron voor andere onderzoekers.

Tot slot valt op dat Van Tilburg, ondanks zijn opmerkingen over het gebrek aan individuele gegevens, in zijn slothoofdstuk nalaat om te wijzen op de wenselijkheid van enigerlei vorm van gecoördineerde dataverzameling rondom gemeenteraadsverkiezingen, analoog aan de NKO's en de dataverzameling zoals die bij recente Europese verkiezingen heeft plaatsgevonden. Van Tilburgs data-problemen maken duidelijk dat een dergelijke voorziening een belangrijke kwaliteitsimpuls kan bieden voor dit terrein van politicologisch onderzoek. Met de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 voor de deur zou een dergelijke aanbeveling niet hebben misstaan.

H. Anker en R. Gilsing

P.H.A. Frissen, A.W. Koers, I.Th.M. Snellen (red.), **Orwell of Athene? Democratie en informatiesamenleving**. Den Haag, Sdu Juridische & Fiscale Uitgeverij, 1992.

Welke vragen en problemen roept de informatisering van de samenleving op voor de Nederlandse parlementaire democratie? Met deze vraag begint de inleiding van Koers in deze bundel. Het is tevens de vraag die ten grondslag ligt aan het project Democratie en informatiesamenleving van de Nederlandse Organisatie voor Technologisch Aspectenonderzoek (NOTA). De NOTA liet het project uitvoeren door een stuurgroep, bestaande uit de hoogleraren Bestuurskunde Frissen en Snellen en de hoogleraar Juridische Informatica Koers. De stuurgroep pakte flink uit met een (door anderen geschreven) literatuurstudie, allerlei deelstudies, bespreking van de literatuurstudie en deelstudies in *brainstormsessies*, een publieksprijsvraag en een *besloten conferentie* waarin de resultaten werden gepresenteerd aan politici, wetenschappers en andere betrokkenen. De uitgave die hier wordt besproken bundelt al deze bijdragen. De bundel is, met de niet opgenomen discussies van de brainstormsessies en de conferentie, de basis voor een advies dat onder eindverantwoordelijkheid van de NOTA zal worden opgesteld door de leden van de stuurgroep en uitgebracht